SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 1
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

PEDAGOGIK FAOLIYATDA PSIXOLOGIK MASLAHAT VA KOUCHINGNING O‘QITUVCHI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI

Ataxo‘jayeva Shaxlo Anvarovna

University of Business and Science, dotsent, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogik faoliyatda psixologik maslahat va kouching texnologiyalaridan integrativ foydalanishning o‘qituvchi kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi psixologik-pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta’lim muhitida o‘qituvchidan faqat predmetga oid bilim va metodik mahorat emas, balki refleksivlik, emotsional barqarorlik, kommunikativ kompetentlik, o‘z-o‘zini rivojlantirish, muammoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilish hamda kasbiy resurslardan samarali foydalanish qobiliyatlari talab etilayotgani bilan belgilanadi. Maqolada psixologik maslahat va kouchingni diagnostika, maqsadni belgilash, refleksiya, amaliy mashq, qayta aloqa va monitoring bosqichlari asosida integratsiyalashgan model taklif etiladi. Mazkur model pedagogning kasbiy kompetentligini nafaqat bilim va ko‘nikmalar darajasida, balki uning psixologik resurslari va professional o‘zini boshqarish qobiliyati bilan birgalikda rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar

Pedagogik faoliyat, psixologik maslahat, kouching, kasbiy kompetentlik, o‘qituvchi, o‘z-o‘ziga ishonch, refleksiya, kasbiy rivojlanish, psixologik farovonlik, professional kompetensiya.

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy faoliyati mazmun va talablar jihatidan sezilarli darajada murakkablashib bormoqda. Ta’lim oluvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini hisobga olish, raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish, kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish, sinfdagi ijtimoiy-psixologik jarayonlarni boshqarish, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali kommunikatsiyani yo‘lga qo‘yish hamda pedagogik qarorlarni mustaqil qabul qilish zamonaviy pedagogning kasbiy faoliyatida bir vaqtning o‘zida namoyon bo‘ladigan talablar sirasiga kiradi.

Shu sababli pedagogning professional rivojlanishini faqat malaka oshirish kurslari yoki metodik treninglar bilan cheklash yetarli emas. Pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonida uning psixologik resurslari, kasbiy motivatsiyasi, o‘z-o‘ziga ishonchi, refleksiv qobiliyatlari, emotsional boshqaruvi va individual rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olish zarur.

Psixologik maslahat aynan shu nuqtada muhim kasbiy yordam shakli sifatida namoyon bo‘ladi. Psixologik maslahatning asosiy yo‘nalishi shaxsning moslashuvi, rivojlanishi, farovonligi va mavjud resurslaridan samarali foydalanishini qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘liq.Pedagogik muhitda maslahat jarayoni o‘qituvchining muammoli vaziyatni anglashiga, uning sabablarini aniqlashiga, individual resurslarini safarbar qilishiga va konstruktiv yechimlarni ishlab chiqishiga yordam beradi.

Kouching esa o‘qituvchining tayyor yechimni qabul qilishi emas, balki o‘z maqsadlarini aniqlashi, mavjud imkoniyatlarini anglab yetishi, harakat strategiyasini ishlab chiqishi va o‘z faoliyati uchun mas’uliyatni kuchaytirishiga yo‘naltirilgan jarayon sifatida qaralishi mumkin. Mazkur yondashuvning kuchli jihati shundaki, u pedagogni passiv yordam oluvchidan faol rivojlanish subyektiga aylantiradi.

Ilmiy adabiyotlarda o‘qituvchi kouchingining samaradorligi tobora ko‘proq empirik dalillar bilan asoslanmoqda. 60 ta sababiy tadqiqotni qamrab olgan meta-tahlilda o‘qituvchi kouchingi pedagogik amaliyotga o‘rtacha 0,49 standart og‘ish, o‘quvchilarning akademik natijalariga esa 0,18 standart og‘ish miqyosida ijobiy ta’sir ko‘rsatgani qayd etilgan.

Bundan tashqari, 2024-yilda e’lon qilingan meta-tahlil 17 ta tadqiqot asosida maktab konsultatsiyasi va kouchingi o‘qituvchilarning o‘rgangan dalillarga asoslangan pedagogik amaliyotlarini real sharoitda umumlashtirib qo‘llashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini aniqlagan. Mazkur tadqiqotda o‘qituvchilarning dalillarga asoslangan amaliyotlarni umumlashtirish ko‘rsatkichi hamda maqsadli pedagogik natijalar yaxshilangani qayd etilgan.

O‘qituvchining psixologik farovonligi ham kasbiy kompetentlikning muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘rilishi lozim. 2024-yilgi meta-tahlil 173 ta tadqiqot va 89 876 nafar ishtirokchi ma’lumotlarini umumlashtirib, umid, avtonom motivatsiya, psixologik kapital va kasbiy kompetentlikni o‘qituvchi farovonligining eng kuchli ijobiy prediktorlari qatoriga kiritgan.

2025-yilda chop etilgan sistematik sharhda esa 2020–2025-yillarda o‘qituvchi farovonligi bo‘yicha olib borilgan 45 ta tadqiqot tahlil qilinib, ushbu sohada konseptual va metodologik fragmentatsiya mavjudligi, ayniqsa o‘qituvchi farovonligining bevosita pedagogik amaliyotga ta’sirini o‘rganish bo‘yicha ilmiy bo‘shliq saqlanib qolayotgani ko‘rsatilgan.

Shu nuqtayi nazardan psixologik maslahat va kouchingni yagona integrativ mexanizm sifatida ko‘rib chiqish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

Tadqiqotning maqsadi — pedagogik faoliyatda psixologik maslahat va kouchingning o‘qituvchi kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi psixologik-pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda ularni integratsiyalashgan holda qo‘llash modelini ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari: pedagogik faoliyatda psixologik maslahat va kouching tushunchalarining mazmunini aniqlashtirish;

o‘qituvchi kasbiy kompetentligining psixologik tarkibiy qismlarini tahlil qilish;

maslahat va kouchingning pedagogning kasbiy rivojlanishiga ta’sir mexanizmlarini aniqlash;

zamonaviy ilmiy tadqiqotlar natijalarini tizimlashtirish;

psixologik maslahat va kouchingni integratsiyalashgan holda qo‘llashning konseptual modelini taklif etish.

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqot nazariy-analitik dizaynda tashkil etildi. Empirik respondentlar guruhi shakllantirilmaganligi sababli maqolada sun’iy ravishda yaratilgan respondentlar, tajriba natijalari yoki statistik ko‘rsatkichlardan foydalanilmadi. Tadqiqot natijalari mavjud ilmiy adabiyotlarning tizimli tahlili va konseptual sinteziga asoslandi. Adabiyotlarni izlashda pedagogik psixologiya, ta’lim psixologiyasi, maktab psixologiyasi va o‘qituvchilar professional rivojlanishi yo‘nalishlaridagi ilmiy manbalar ustuvor deb belgilandi. Tahlilda ayniqsa meta-tahlillar, sistematik sharhlar va ilmiy jurnallarda chop etilgan empirik tadqiqotlarga ustuvorlik berildi.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqotda quyidagi nazariy metodlardan foydalanildi:

1. Kontent-tahlil. Ilmiy manbalarda psixologik maslahat, konsultatsiya, kouching, o‘qituvchi kompetentligi va kasbiy farovonlik tushunchalarining qo‘llanish mazmuni tahlil qilindi.

2. Qiyosiy tahlil. Psixologik maslahat va kouchingning maqsadi, funksiyasi, mutaxassis va pedagog o‘rtasidagi munosabat shakli hamda kutiladigan natijalari qiyoslandi.

3. Tizimlashtirish. Aniqlangan ilmiy natijalar pedagogning kasbiy kompetentligining motivatsion, kognitiv, kommunikativ, refleksiv va emotsional-regulyativ komponentlari bo‘yicha guruhlashtirildi.

4. Nazariy sintez. Psixologik maslahat va kouchingning alohida imkoniyatlari yagona integrativ model doirasida birlashtirildi.

5. Konseptual modellashtirish. Pedagogik faoliyat uchun psixologik maslahat va kouchingning bosqichma-bosqich qo‘llanish mexanizmi ishlab chiqildi.

Tahlil mezonlari. Ilmiy manbalarni tahlil qilishda quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

Mezoni Mazmuni

Kasbiy kompetentlik bilim, ko‘nikma, pedagogik qaror va amaliy samaradorlik

O‘z-o‘ziga ishonch pedagogning o‘z kasbiy imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchi

Refleksiya o‘z faoliyatini tahlil qilish va qayta baholash

Motivatsiya kasbiy maqsadlar va rivojlanishga ichki tayyorlik

Emotsional barqarorlik stress va murakkab vaziyatlarni boshqarish

Kommunikativ kompetentlik o‘quvchi, ota-ona va hamkasblar bilan samarali muloqot

Dalillarga asoslangan amaliyot ilmiy asoslangan pedagogik strategiyalarni real faoliyatga transfer qilish

NATIJALAR

Tahlil natijalari psixologik maslahat va kouchingning pedagog kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi funksional imkoniyatlari bir-birini to‘ldirishini ko‘rsatdi.

Birinchi muhim natija shundan iboratki, psixologik maslahat pedagogning muammoni anglash va psixologik jihatdan qayta ishlash bosqichini kuchaytiradi, kouching esa anglangan muammo yoki maqsadni konkret harakat rejasiga aylantirish imkonini beradi. Shunday qilib, maslahat ko‘proq “muammoni tushunish va resursni aniqlash”ga, kouching esa “maqsadni belgilash va harakatni tashkil etish”ga xizmat qiladi.

Ikkinchi natija — o‘qituvchining o‘z-o‘ziga ishonchi va kasbiy kompetentligini qo‘llab-quvvatlashda reflektiv yondashuvning ahamiyati. 2024-yilgi sistematik sharh va meta-tahlilda o‘qituvchilarning sinfni boshqarishdagi o‘z-o‘ziga ishonchi bilan stress, kasbiy qoniqish, burnout, maktab madaniyati va o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlari kabi omillar o‘rtasida sezilarli aloqalar mavjudligi ko‘rsatilgan.

Uchinchi natija — kouchingning kasbiy amaliyotga transferni kuchaytirishi. 2024-yilgi meta-tahlil natijalariga ko‘ra, maktab konsultatsiyasi va kouchingi o‘qituvchilarning o‘rgatilgan dalillarga asoslangan amaliyotlarni yangi va real pedagogik vaziyatlarga ko‘chirishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan. Ayniqsa joyida o‘qitish va xulqiy ko‘nikmalarni bevosita mashq qildirish kabi yondashuvlar umumlashtirish samaradorligini kuchaytirgan.

To‘rtinchi natija — pedagogning psixologik farovonligi va kasbiy kompetentligini alohida emas, o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rib chiqish zarurati. O‘qituvchi farovonligi bo‘yicha meta-tahlilda psixologik kapital, avtonom motivatsiya, umid va kasbiy kompetentlik ijobiy farovonlik bilan bog‘liq asosiy omillar sifatida ajratilgan.

Beshinchi natija — kouching va konsultatsiya o‘qituvchining professional faoliyatiga bilvosita ta’sir qilish bilan cheklanmaydi. 2026-yilgi meta-tahlilda maktab konsultatsiyasi va kouchingi o‘qituvchilarning dalillarga asoslangan amaliyotlarini yaxshilash orqali o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalari va xulqiy kompetentligida ham ijobiy natijalar bilan bog‘langan. Shu asosda pedagogik faoliyat uchun quyidagi integrativ psixologik maslahat-kouching modeli taklif etiladi:

1-bosqich — Psixologik diagnostika. Pedagogning dolzarb kasbiy ehtiyojlari, stress omillari, kuchli tomonlari va rivojlanish zonalari aniqlanadi.

2-bosqich — Muammoni anglash. Maslahat jarayonida pedagog o‘zining qiyinchiliklari va ularning psixologik sabablarini mustaqil ravishda anglaydi.

3-bosqich — Resurslarni aniqlash. Pedagogning avvalgi muvaffaqiyatlari, mavjud kompetensiyalari, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash manbalari va individual imkoniyatlari aniqlanadi.

4-bosqich — Maqsadni belgilash. Kouching texnikalari yordamida umumiy istak aniq, o‘lchanadigan va real kasbiy maqsadga aylantiriladi.

5-bosqich — Harakat strategiyasi. Pedagog o‘z maqsadiga erishish uchun bajariladigan amaliy qadamlarni belgilaydi.

6-bosqich — Amaliyot va qayta aloqa. Belgilangan strategiyalar pedagogik faoliyatda sinab ko‘riladi va natijalar qayta aloqa asosida tahlil qilinadi.

7-bosqich — Refleksiya va monitoring. Pedagog o‘zgarishlarni baholaydi, muvaffaqiyatli strategiyalarni mustahkamlaydi va yangi rivojlanish maqsadlarini belgilaydi. Mazkur modelning prinsipial jihati shundan iboratki, psixologik maslahat va kouching bir-birining o‘rnini bosuvchi emas, turli funksiyalarni bajaruvchi o‘zaro to‘ldiruvchi mexanizmlar sifatida qaraladi.

MUHOKAMA

Olingan nazariy natijalar pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda faqat metodik bilimlarni oshirish yetarli emasligini ko‘rsatadi. O‘qituvchining yangi pedagogik usulni bilishi uning mazkur usuldan real faoliyatda samarali foydalanishini avtomatik tarzda ta’minlamaydi. Buning uchun o‘z-o‘ziga ishonch, motivatsiya, refleksiya, emotsional resurs va amaliy qo‘llab-quvvatlash ham zarur.

Mazkur xulosa o‘qituvchi kouchingi bo‘yicha mavjud empirik dalillar bilan mos keladi. Kouchingning pedagogik amaliyotga ijobiy ta’siri bo‘yicha meta-tahlil natijalari professional rivojlanishning bir martalik treningdan ko‘ra davomiy, amaliy va qayta aloqaga asoslangan shakllarining afzalligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, 2024-yilda chop etilgan o‘qituvchi self-efficacy bo‘yicha meta-tahlilda 115 ta tadqiqot va 11 284 nafar o‘qituvchi ma’lumotlari umumlashtirilgan. Ushbu tadqiqot o‘qituvchining o‘z-o‘ziga ishonchini rivojlantirishga qaratilgan intervensiyalarni tizimli ravishda baholaydi. Bu natija kouchingning maqsadni belgilash, kichik yutuqlarni qayd etish, qayta aloqa va o‘z-o‘zini refleksiyalash mexanizmlari orqali o‘qituvchining kasbiy subyektivligini kuchaytirish imkoniyatini nazariy jihatdan qo‘llab-quvvatlaydi.

Psixologik maslahatning roli esa boshqa nuqtada namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi kasbiy faoliyatida muammo faqat metodik bilimning yetishmasligi bilan bog‘liq bo‘lmasligi mumkin. Masalan, pedagog sinfni boshqarish usullarini bilsa ham, yuqori stress, o‘z-o‘ziga ishonchsizlik, emotsional charchoq yoki konfliktli munosabatlar sababli mazkur bilimlarni samarali qo‘llay olmasligi mumkin. Bunday vaziyatda avvalo psixologik holat va muammoning ichki mexanizmlarini anglash talab etiladi.

Shu sababli maslahat va kouchingni ketma-ket qo ‘ llash maqsadga muvofiq: diagnostika va anglash → resurslarni faollashtirish → maqsadni belgilash → harakat → qayta aloqa → refleksiya.

Bunda yana bir muhim jihat mavjud: psixologik maslahat klinik davolash bilan tenglashtirilmasligi kerak. Pedagogik konsultatsiya doirasida psixologning vazifasi pedagogning kasbiy faoliyatiga ta’sir qiluvchi psixologik omillarni aniqlash, uning resurslarini faollashtirish va zarur hollarda tegishli mutaxassisga yo‘naltirishdan iborat bo‘lishi lozim.

2025-yilgi maktab konsultatsiyasi bo‘yicha sistematik sharhda konsultatsiya muammoni hal qilish, profilaktika va intervensiyaga yo‘naltirilishi hamda pedagogning ko‘nikma va kompetentligini qo‘llab-quvvatlashi ta’kidlangan. Bu psixologik maslahatning pedagogik tizimdagi rolini faqat individual psixologik yordam bilan cheklamasdan, tashkilot va ta’lim muhiti bilan bog‘liq tizimli jarayon sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, pedagog farovonligi bo‘yicha so‘nggi sistematik tadqiqotlarda ilmiy natijalarning konseptual jihatdan tarqoq ekanligi qayd etilgan. Demak, kelgusidagi tadqiqotlarda psixologik maslahat, kouching, kasbiy kompetentlik va o‘qituvchi farovonligini yagona integrativ modelda o‘rganish ilmiy jihatdan istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari pedagogik faoliyatda psixologik maslahat va kouchingni integrativ tarzda qo‘llash o‘qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish uchun istiqbolli psixologik-pedagogik mexanizm ekanligini ko‘rsatdi. Psixologik maslahat pedagogga

kasbiy muammolarni anglash, emotsional va psixologik resurslarini aniqlash, ichki to‘siqlarni tushunish hamda konstruktiv yechimlarni izlash imkonini beradi. Kouching esa ushbu anglash jarayonini aniq maqsad, harakat strategiyasi, qayta aloqa va refleksiya bilan davom ettiradi. Zamonaviy ilmiy dalillar maktab konsultatsiyasi va kouchingining o‘qituvchilar tomonidan dalillarga asoslangan pedagogik amaliyotlarni o‘zlashtirish va umumlashtirishiga ijobiy ta’sirini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, o‘qituvchi farovonligi bo‘yicha tadqiqotlar kasbiy kompetentlik, psixologik kapital, motivatsiya va umid kabi resurslarning ahamiyatini ko‘rsatadi. Shundan kelib chiqib, pedagogning professional rivojlanishini uchta o‘zaro bog‘liq darajada tashkil etish maqsadga muvofiq: psixologik barqarorlik → kasbiy o ‘z-o ‘ziga ishonch → amaliy kompetentlik.

Ushbu uchlikning rivojlanishi o‘qituvchining nafaqat alohida pedagogik ko‘nikmalarini, balki uning professional identifikatsiyasi, refleksivligi, motivatsiyasi va ta’lim jarayonidagi subyektlik pozitsiyasini mustahkamlashi mumkin.

Biroq mazkur maqola nazariy-analitik tadqiqot sifatida ishlab chiqilganligi sababli taklif etilayotgan integrativ modelning samaradorligini aniq miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan tasdiqlash uchun keyingi bosqichda real pedagoglar ishtirokidagi kvazi-eksperimental yoki aralash metodli tadqiqotni amalga oshirish zarur. Bunday tadqiqotda tajriba va nazorat guruhlarini shakllantirish, o‘qituvchi kasbiy kompetentligi, self-efficacy, kasbiy farovonlik va stress ko‘rsatkichlarini dastlabki va yakuniy o‘lchash, shuningdek, kouching dasturining uzoq muddatli natijalarini monitoring qilish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. American Psychological Association. (2018). Counseling psychology. APA Dictionary of Psychology. (APA Lug'ati)
2. Duan, S., Bissaker, K., & Xu, Z. (2024). Correlates of teachers’ classroom management self-efficacy: A systematic review and meta-analysis. Educational Psychology Review, 36, 43. https://doi.org/10.1007/s10648-024-09881-2. (Springer)
3. Anvarovna, A. S. (2023). Constructions (models) of social intelligence in future English language teachers. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(4), 169-172.
4. Ataxo’Jayeva, S. A. (2023). O ‘qituvchilarining sotsiolingvistik xususiyatlari. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 111-115.
5. Anvarovna, A. J. S., & Komiljonovna, K. D. (2025). INKLUZIV TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKT VA VIRTUAL REALLIK TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH. Research Focus, 4(Special Issue 2), 107-112.
6. Ataxo’jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O’RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. Science and Education, 1(1), 403-406.
7. Anvarovna, A. S. EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF FUTURE ENGLISH TEACHERS’SOCIAL INTELLIGENCE. Pedagogika, 23, 19.
8. Ataxo’jayeva, S. (2022). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE.